

د کاظم خان شیدا او محمدی صاحبزاده په کلام کبني شعري مماثلت

ډاکټر مظهر احمد¹

طفيل احمد زرياب يوسفز 2

Abstract:

Kazim khan shaida and muhammadi sahib zada are among the Prominent poets of pashtoon. Kazim khan Shaida was born in akori on 1135 Hijri. Kazim Khan Shaida was the son of Afzal Khan, who was himself a very prestigious Pashtoon author and historian. Muhammadi Sahib Zada was born in Peshawar on 1109 Hijri. He was the son Mian Muhammad Umar of Sokano Peshawar, who was a very religious figure as well as a saintly personality. Both Kazim Khan Shaida and Muhammadi Sahib Zada were poets of stature and had a mastered command of Pashto language in the tradition of the classical Pashto poetry. Lively and masterly use of poetical devices and figures of speech like simile and metaphor etc are the salient feature of their style and diction. We will have a comparative look at their poetry.

دا دنيا كله او څنگه په وجود کبني راغلي؟ اولنې انسان كله او په کومه خاوره پيدا شوی و؟ حسن او عشق څه شے دے؟ دا او داسې نور ډېر يو شمېر سوالونه داسې دي چې د هر چا په ذهن کبني پيدا کېږي او هر څوک ي د خپلې پوهې مطابق د حل کولو هڅې کوي. ولي د ژوند او کائناتو په حقله دغه سوالونه نن هم هغسې حل طلب دي لکه چې وو.

دا خبره هم په خپل ځاني روغه ده چې ټول بني ادم په څه نه څه حواله د يو بل نه په رنگ روغن، قدوقامت، شکل و صورت، او اوزونو کبني د يو بل نه په فرق دي. ولي بيا هم لکه چې څنگه بعضي انسانان په وجودونو کبني د يو بل په شان وي، دغه رنگي د بعضي خلقو جزبات، احساسات او خيالات هم يو بل ته ډېر ورته والے لري.

زمونږ د پښتو ادب په کلاسيکي شاعرانو کبني کاظم خان شيدا او محمدی صاحبزاده هغه نوموړي شاعران دي چا چې د پښتو ادب د ناوي لمن د نادر و تشبیهاتو، استعاراتو او کنایاتو نه برجسته کړي ده. د کاظم خان شيدا او محمدی صاحبزاده په کلامونو کبني فکري، لفظي او معنوي لحاظ سره

¹ Assistant Professor Department of Pashto University of Malakand

² Lecturer in Pashto, ICP

غرق مماثلت دے۔ د محمدی صاحبزادہ د ژوند په حقله قلندر مومند صېب د محمدی صاحبزادہ د دیوان په مقدمه کښي لیکي چي ”محمدی صاحبزادہ د پېښور د مشهور ولي الله حضرت ميا عمر صاحب د ځمکنو مشر ځوے و“۔ ۱ بناغله قلندر مومند صېب د محمدی صاحبزادہ د پيداوښت پخقله د محمدی صاحبزادہ د دیوان په مقدمه کښي لیکي چي ”د محمدی صاحبزادہ د پيداوښت پخقله يقيني معلومات نه لرو“۔

بناغله اثر افغاني خپل کتاب روحاني رابطه کښي د محمدی صاحبزادہ پېداوښت په ۱۱۰۹ هـ بنیي“۔ ۲

د محمدی صاحبزادہ د وفات پخقله بناغله قلندر مومند د محمدی صاحبزادہ د دیوان په مقدمه کښي لیکي “د محمدی صاحبزادہ د وفات کال يقيني دے ځکه چي مناقب لیکونکيو “محمدی دخل الجنه ” د هغوی د وفات ماده تاریخ وئيلي ده او ددی نه ۱۱۸۰ هـ کال راوځي“۔ ۳

د محمدی صاحبزادہ د اثارو په حقله پوهاند صديق الله ربنتين صېب په خپل کتاب “ پياوړي شاعران ” کښي لیکي،

“د ده اثار چي تر اوسه معلوم شوي دي دا دي۔

۱۔ مقاصد الفقه۔ چي د ديني مسلو په باره کښي

په ۱۱۹۷ هـ کال کښي په عربي ژبه ليکل شوے دے۔

۲۔ درود محمدی۔ د مخمس په شکل په فارسي ژبه يو

منظوم درود دے۔

۳۔ بل اثر ي د پښتو ژبي دیوان دے۔ ” ۴

د پښتو ادب د نازک خياله شاعر کاظم خان شيدا پخقله بناغلي بي بي مريم په خپل کتاب “د پښتو د نثر تاريخي او تنقيدي جائزه ” کښي لیکي چي ”کاظم خان شيدا د افضل خان خټک ځوے د اشرف خان هجري نمسه او دستر خټک کروسه دے۔ په کال ۱۱۳۵ هـ کښي په اکواري

کښي پيدا شوے و“۔ ۵

دغه شان د کاظم خان شيدا د مرگ پخقله بي بي مريم په خپل کتاب “د پښتو د نثر تاريخي او تنقيدي جائزه ” کښي لیکي “د شيدا د مرگ صحيح نېټه خو نه ده معلومه البته د گڼو خلقو د مرگ قطعي وئيلي دي۔ د خپلي مور د مرگ قطعه ي کال ۱۱۸۹ هـ بنکاره کوي، خو داسي بنکاري چي په کال ۱۱۹۴ هـ کښي په حق رسېدلې دے او قبر ئي په رامپور کښي دے“۔ ۶

محمدي صاحبزاده او کاظم خان شېدا نزدې نزدې هم عصر شاعران وو. کاظم خان شېدا د خپل ديوان په مقدمه کښې د محمدي صاحبزاده سره د مینې او احترام څرگندونه کړې ده، او د محمدي صاحبزاده د شاعرۍ صفت يې کړې دے.

کاظم خان شېدا او محمدي صاحبزاده د يو بل په زمکو غزلې وئيلې دي. ولې دغه غزلې چونکه د ليک نېټې نه لري، نو په دې وجه دا نه معلومېږي چې محمدي صاحبزاده د کاظم خان شېدا په زمکو غزلې ليکلې، که کاظم خان شېدا د محمدي صاحبزاده په زمکو غزلې ليکلې.

د بېلگې په توگه د کاظم خان شېدا او محمدي صاحبزاده د غزلونو مطلعو ته څېر کېږو.

کاظم خان شېدا وائي.

“خو چې راشي په حرم د دنيا صبح

سترگي سرې که هغه دم په ژړا صبح -” ۷

او د محمدي صاحبزاده د غزل مطلع څه داسې ده.

“چې د شپې د کنارې شي جدا صبح

سترگي سرې که د شفق په ژړا صبح -” ۸

په دغه مطلعو د نظر اچولو نه پس دا خبره په ډاگه کېږي چې دغه مطلعې نه يواځې دا چې په وزن، بحر، ردیف او قافيو کښې يو بل ته ډېر ورته دي بلکه د موضوع او خيال په لحاظ هم يو بل ته ډېر نزدې دي. دغه شان هم د دغه غزلونو دا لاندینې شعرونه هم د کتو دي. د کاظم خان شېدا شعر دے -

“استهزائې په غفلت د خوابېده وي

لا د ورايه چې راځي په خدا صبح -” ۹

او محمدي صاحبزاده وائي چې.

“د غافل شپه ورته توره شپه بسکاريږي

بي اختياره ځکه ده په خدا صبح -” ۱۰

او هم د دغه غزل دا شعرونه يې څومره د يو بل سره مماثلت لري. کاظم خان شېدا ليکي.

“نه تېريږي هر گز شپه په مهجورانو

مبتلا ده مگر نن په بلا صبح-۱۱

د محمدي صاحبزاده شعر څه په دا ډول دے-

“لکه ستوري زما سپيني شولي سترگي

نه تېريري ستا د غم په بلا صبح-۱۲

د دغه غزل دا شعرونه هم اوگورئ-

کاظم خان شېدا-

“چې بنکاره په بنکلي مخ د خط سيزه شي

دمېده شي په عالم کښي گويا صبح-۱۳

محمدي صاحبزاده-

“چې دي مخ له تورو زلفو راڅرگند شو

ما وي بېله شوه د شپي دا گويا صبح-۱۴

کاظم خان-

“سپين لباس به ي سپاه که ماتمونه

د غفلت په مقتضا خود ارا صبح- ۱۵

محمدي صاحبزاده-

“سپين قميص ي ولي تور د غم لوگے که

لکه نمر که ده له ځايه پيدا صبح- ۱۶

د کاظم خان شېدا او محمدي صاحبزاده په ديوانونو کښي يو شمېر داسي شعرونه هم شته چې د سرقې گمان پرې کيري - لکه د نموني په توگه دا شعرونه واخلي -

کاظم خان شېدا-

“کت په سر لکه اسمان په جهان گرځم

د ارام بهره مي نشته په روزگار کښي- ۱۷

محمدی صاحبزادہ۔

“کت پہ سر لکه اسمان پہ جهان گرخم
درسته شپہ می آرام ورک دے پہ روزگار کبھی۔” ۱۸

کاظم خان شیدا۔

“چی گرہ ی د کوکب د کار وانه کرہ
ولی نه وائی ناخن د هلال نشته۔” ۱۹

محمدی صاحبزادہ۔

“چی ی (---) غتہ پرانہ نستہ ماه نه
رامعلوم شو چی کور نوک د هلال نشته۔” ۲۰

کاظم خان شیدا اہ محمدی صاحبزادہ پہ خپلو خپلو کلامونو کبھی حینی تشبیہات داسی ہم پکارولی
دی چی د تشبیہ سرہ سرہ ی د شعرونو ردیف ، قافیہ ، او نور توری ہم نزدی نزدی یو شان
راوری دی۔ لکه دا خو شعرونہ۔

کاظم خان شیدا۔

“چی د دی گرم نگاه پہ تبغ شهید وی
د لالا غوندی ی داغ پہ پرہار زب کھ۔” ۲۱

محمدی صاحبزادہ۔

“هغه څوک چی غوخ د سرو سترگو پہ تور ی
د لالا غوندی ی داغ پہ پرہار زب کھ۔” ۲۲

کاظم خان شیدا۔

“د نفس پہ بستگی کبھی حباب پائی

ڊپر ضرر دے کہ پوهپوڙے په گفتار کښي۔” ۲۳

محمدي صاحبزاده۔

“ په نيولود نفس د حباب زيست دے

چي خرگند زه نقصان وينم په گفتار کښي۔” ۲۴

بناغله همپش خليل صېب د کاظم خان شېدا په ديوان کښي د “ کاظم خان شېدا او د هغه فن ” د عنوان لاندې ليکي۔

“ کاظم خان شېدا لکه څنگه چي هغه په خپله مقدمه

کښي ليکلي دي۔ د څوکنو د ميان عمر صاحب د ځوي

محمدي صاحبزاده (چي پخپله هم د پښتو يو ښه شاعر

دے) په فرمائش خپل ديوان په وړومبي ځل په کال

۱۱۸۱ هـ مرتب کړو او ميان محمدي ته ي اولپرلو۔” ۲۵

د کاظم خان شېدا د محمدي صاحبزاده په فرمائش خپل ديوان مرتب کول او محمدي صاحبزاده ته لېرل، د دې خبرې غمازي کوي چي کاظم خان شېدا او محمدي صاحبزاده د يو بل نه څومره متاثره وو او د هغوي په يو بل دغه اثر مونږ د هغوي په کلامونو کښي هم وينو۔

لکه د بېلگي په توگه دا څو شعرونه اولولئ۔

کاظم خان شېدا۔

“ کل مايه ورکړه د هوش په بي هوشي

په غوغا دي ولي ورک کړو د خواب حظ۔” ۲۶

محمدي صاحبزاده۔

“ خاموشي پرده پوشي يا بي هوشي ده

په نارو دي ولي ورک کرو د خواب حظ۔" ۲۷

کاظم خان شیدا ۔

“تصور ي کرم د آن په خو الوانه

تر جلوه ي دے بېسيار د نقاب حظ۔" ۲۸

محمدی صاحبزاده ۔

“زړه ساتي په انتظار تيکي کښي توره

دے د مخ له ليدو ډېر د نقاب حظ۔" ۲۹

دغه شان په ځينو شعرونو کښي د کاظم خان شیدا او محمدی صاحبزاده د شعر ژبه ، مضمون ، او اسلوب يو بل ته دومره جوخت شوي دي چې که د شعر سره د شاعر زکر اونه کرے شي نو دا پېژندل به گران شي چې دا د کوم شاعر شعر دے ۔ لکه دا څو شعرونه اگورئ۔

کاظم خان شیدا۔

“چي بي تا گرځم په گل و په گلزار کښي

پرېشان يم لکه گل په نو بهار کښي۔" ۳۰

محمدی صاحبزاده۔

“چي بي تا گرځم په سپر د نو بهار کښي

سره لمبه وینام د اور په لالا زار کښي۔" ۳۱

کاظم خان شیدا ۔

“افروخته وي پکښي تل د حسن شمع

د خاطر غوندي فانوس د خيال نيشته۔" ۳۲

محمدی صاحبزاده ۔

“ستا د مخ شمع په څه هسي روښانه

که ي فانوس زما په زړه کښي د خيال نشته۔" ۳۳

دا دي پورته زکر شوي شعرونو نه علاوه هم د کاظم خان شېدا او محمدي صاحبزاده په ديوانونو نور ډېر داسې شعرونه شته چې يو بل ته ډېر ورته والي لري. لکه دا شعرونه.

کاظم خان شېدا.

“ په طلب کښي کره حاصل يکران د موج

په ميدان کره د سيلاب جولان د موج. ” ۳۴

محمدي صاحبزاده .

“ تر لوبغاري اس ډېر وينم شان د موج

په ميدان د سيلاب دا جولان د موج. ” ۳۵

کاظم خان شېدا .

“ چې بدل ي په کچکول د مهتاب خوان کرو

اعتماد د زماني په کمال نشته. ” ۳۶

محمدي صاحبزاده .

“ دا د نمر کمال زوال دے نور څه نه دي

هيڅ اعتبار د زماني په کمال نشته. ” ۳۷

کاظم خان شېدا .

“ د غفلت په خوب اوده لکه غنچه وم

هيڅ خبر ورباندي نه وم بهار تېر شو. ” ۳۸

محمدي صاحبزاده .

“ هائے سپرلے مي د خزان په ناتار تېر شو

ماله گل بوي کرے نه و بهار تېر شو. ” ۳۹

د کاظم خان شېدا او محمدي صاحبزاده په رباعيانو کښي مماثلت موندے شي . لکه دا رباعيانې اگورئ.

کاظم خان شیدا -

“پہ دمري گران دے مه ي رانسه
 بهله مانس او بهله مانسه
 معني ي نشته بنكلے صورت دے
 نقشونه گوره، هنديان پري نسه -” ۴۰

محمدی صاحبزادہ -

“گران په کنجکه ته ي مه رانسه
 حال ي زه وایم غور راته نسه
 محمدی گوره بی معنی صورت دے
 د تصویر شان لري دا خلق ته کسه -” ۴۱

دا خو هسي د نموني په توگه دا خو شعرونه د کاظم خان شیدا او محمدی صاحبزادہ له دیوانونو نه په دي
 غرض وړاندې کړې شول چې لوستونکي د دولسمي صدی د دغه نا متو شاعرانو د فکري او شعري
 مماثلت نه خبر شي۔ نور گني د کاظم خان شیدا او محمدی صاحبزادہ دیوانونه له دغه قسمه شعرونو نه
 برجت پراته دي ۔

حوالي

- ۱۔ محمدی صاحبزادہ دیوان محمدی صاحبزادہ پرنٹرز پبلشرز۔ بکسیلرز شمال انڈیستری اسٹیٹ کوہاٹ
 روڈ پپخور۔ کال ۱۹۸۵ مخ د
- ۲۔ هم دغه اثر مخ ه
- ۳۔ هم دغه اثر مخ و
- ۴۔ ربتین صدیق الله پیاوړي شاعران یونیورسٹی بک ایجنسی خیبر بازار پېښور کال ۱۹۹۳
- ۵۔ بي بي مریم، د پښتو د نثر تاریخي او تنقیدی جائزه جدون پریس پېښور کال ۱۹۸۶
 مخ ۲۲۰
- ۶۔ هم دغه اثر مخ ۲۲۰

- ۷- شېدا کاظم خان دیوان کاظم خان شېدا د پښتو ادبي مرکز (پاکستان) سران نورنگ بنون
مخ ۳۵ س ن
- ۸- محمدي صاحبزاده دیوان محمدي صاحبزاده پرنترز پبلشرز- بکسیلز شمال انډسټري اسټیټ کوهات
رود پېڅور- کال ۱۹۸۵ مخ ۸۶
- ۹- شېدا کاظم خان دیوان کاظم خان شېدا د پښتو ادبي مرکز (پاکستان) سران نورنگ بنون
مخ ۳۵ س ن
- ۱۰- محمدي صاحبزاده دیوان محمدي صاحبزاده پرنترز پبلشرز- بکسیلز شمال انډسټري اسټیټ
کوهات رود پېڅور- کال ۱۹۸۵ مخ ۸۶
- ۱۱- کاظم خان شېدا دیوان کاظم خان شېدا د پښتو ادبي مرکز (پاکستان) سران نورنگ بنون مخ ۳۵
س ن
- ۱۲- محمدي صاحبزاده دیوان محمدي صاحبزاده پرنترز پبلشرز- بکسیلز شمال انډسټري اسټیټ
کوهات رود پېڅور- کال ۱۹۸۵ مخ ۸۶
- ۱۳- شېدا کاظم خان دیوان کاظم خان شېدا د پښتو ادبي مرکز (پاکستان) سران نورنگ بنون مخ
۳۵ س ن
- ۱۴- محمدي صاحبزاده دیوان محمدي صاحبزاده پرنترز پبلشرز- بکسیلز شمال انډسټري اسټیټ
کوهات رود پېڅور- کال ۱۹۸۶ مخ ۸۶
- ۱۵- شېدا کاظم خان دیوان کاظم خان شېدا د پښتو ادبي مرکز (پاکستان) سران نورنگ بنون مخ
۳۵ س ن
- ۱۶- محمدي صاحبزاده دیوان محمدي صاحبزاده پرنترز پبلشرز- بکسیلز شمال انډسټري اسټیټ
کوهات رود پېڅور- کال ۱۹۸۶ مخ ۸۶
- ۱۷- شېدا کاظم خان دیوان کاظم خان شېدا د پښتو ادبي مرکز (پاکستان) سران نورنگ بنون مخ
۱۴۵
- ۱۸- محمدي صاحبزاده دیوان محمدي صاحبزاده پرنترز پبلشرز- بکسیلز شمال انډسټري اسټیټ
کوهات رود پېڅور- کال ۱۹۸۶ مخ ۲۲۷
- ۱۹- شېدا کاظم خان دیوان کاظم خان شېدا د پښتو ادبي مرکز (پاکستان) سران نورنگ بنون مخ
۵۹

- ۲۰۔ محمدی صاحبزادہ دیوان محمدی صاحبزادہ پرنٹرز پبلشرز۔ بکسپلرز شمال انڈسٹری اسٹیٹ کوهاٹ روڈ پبسنور کال ۱۹۸۶ مخ ۴۱
- ۲۱۔ شیدا کاظم خان دیوان کاظم خان د پینتو ادبی مرکز (پاکستان) سرائے نورنگ بنوں مخ ۲۸
- ۲۲۔ محمدی صاحبزادہ دیوان محمدی صاحبزادہ پرنٹرز پبلشرز۔ بکسپلرز شمال انڈسٹری اسٹیٹ کوهاٹ روڈ پبسنور کال ۱۹۸۶ مخ ۳۰۰
- ۲۳۔ شیدا کاظم خان دیوان کاظم خان د پینتو ادبی مرکز (پاکستان) سرائے نورنگ بنوں مخ ۱۴۵
- ۲۴۔ محمدی صاحبزادہ دیوان محمدی صاحبزادہ پرنٹرز پبلشرز۔ بکسپلرز شمال انڈسٹری اسٹیٹ کوهاٹ روڈ پبسنور کال ۱۹۸۶ مخ ۲۲۷
- ۲۵۔ شیدا کاظم خان دیوان کاظم خان د پینتو ادبی مرکز (پاکستان) سرائے نورنگ بنوں مخ ۱۴
- ۲۶۔۔۔ ہم دغہ اثر مخ ۴۱
- ۲۷۔۔ محمدی صاحبزادہ دیوان محمدی صاحبزادہ پرنٹرز پبلشرز۔ بکسپلرز شمال انڈسٹری اسٹیٹ کوهاٹ روڈ پبسنور کال ۱۹۸۶ مخ ۲۵۹
- ۲۸۔ شیدا کاظم خان دیوان کاظم خان د پینتو ادبی مرکز (پاکستان) سرائے نورنگ بنوں مخ ۴۱
- ۲۹۔ محمدی صاحبزادہ دیوان محمدی صاحبزادہ پرنٹرز پبلشرز۔ بکسپلرز شمال انڈسٹری اسٹیٹ کوهاٹ روڈ پبسنور کال ۱۹۸۶ مخ ۲۵۹
- ۳۰۔ شیدا کاظم خان دیوان کاظم خان د پینتو ادبی مرکز (پاکستان) سرائے نورنگ بنوں مخ ۱۴۵
- ۳۱۔ محمدی صاحبزادہ دیوان محمدی صاحبزادہ پرنٹرز پبلشرز۔ بکسپلرز شمال انڈسٹری اسٹیٹ کوهاٹ روڈ پبسنور کال ۱۹۸۶ مخ ۲۲۶
- ۳۲۔ شیدا کاظم خان دیوان کاظم خان د پینتو ادبی مرکز (پاکستان) سرائے نورنگ بنوں مخ ۵۹
- ۳۳۔ محمدی صاحبزادہ دیوان محمدی صاحبزادہ پرنٹرز پبلشرز۔ بکسپلرز شمال انڈسٹری اسٹیٹ کوهاٹ روڈ پبسنور کال ۱۹۸۶ مخ ۲۲۶

رود پېښور کال ۱۹۸۶ مخ ۴۱

۳۴. شېدا کاظم خان دیوان کاظم خان د پښتو ادبي مرکز (پاکستان) سر اے نورنگ بنو مخ ۳۴
 ۳۵. محمدي صاحبزاده دیوان محمدي صاحبزاده پرنټرز پبلشرز- بکسپلرز شمال انډسټري اسټیټ کوهات

رود پېښور کال ۱۹۸۶ مخ ۶۸

۳۶. شېدا کاظم خان دیوان کاظم خان د پښتو ادبي مرکز (پاکستان) سر اے نورنگ بنو مخ ۵۹
 ۳۷. محمدي صاحبزاده دیوان محمدي صاحبزاده پرنټرز پبلشرز- بکسپلرز شمال انډسټري اسټیټ کوهات

رود پېښور کال ۱۹۸۶ مخ ۴۱

۳۸. شېدا کاظم خان دیوان کاظم خان د پښتو ادبي مرکز (پاکستان) سر اے نورنگ بنو مخ ۹۳
 ۳۹. محمدي صاحبزاده دیوان محمدي صاحبزاده پرنټرز پبلشرز- بکسپلرز شمال انډسټري اسټیټ کوهات

رود پېښور کال ۱۹۸۶ مخ ۲۱۰

۴۰. شېدا کاظم خان دیوان کاظم خان د پښتو ادبي مرکز (پاکستان) سر اے نورنگ بنو مخ ۱۶۹
 ۴۱. محمدي صاحبزاده دیوان محمدي صاحبزاده پرنټرز پبلشرز- بکسپلرز شمال انډسټري اسټیټ کوهات

رود پېښور کال ۱۹۸۶ مخ ۴۴۲

کتابیات

۱. محمدي صاحبزاده دیوان محمدي صاحبزاده پرنټرز پبلشرز- بکسپلرز شمال انډسټري اسټیټ کوهات

رود پېښور کال ۱۹۸۶

۲. شېدا کاظم خان دیوان کاظم خان د پښتو ادبي مرکز (پاکستان) سر اے نورنگ بنو س ن

- ۳- بي بي مریم د پښتو د نثر تاريخي او تنقيدي جائزه جدون پرييس پېښور كال ۱۹۸۶
- ۴- رښتين صديق الله پياوړي شاعران يونيورسټي بک ايجنسي خپږ بازار پېښور كال ۱۹۹۳